

Interieur van de machinehal in 1942
(Stadsarchief 's-Hertogenbosch, Historisch-Topografische
Atlas, Stamboeknr. 47.786).

bij het eeuwfeest van het bedrijf in 1958 door het personeel is aangeboden. De bronzen buste van oprichter Willem Grasso heeft nog steeds zijn centrale plaats in de hal behouden, ook al volgt de familie de activiteiten van het bedrijf sinds de jaren dertig nog slechts vanaf de zijlijn.

1. De gegevens over de geschiedenis van het bedrijf zijn ontleend aan: Grasso 125 jaar industriële innovatie, uitgave naar aanleiding van de historische tentoonstelling m.b.t. het 125 jarig jubileum van de firma Grasso in 1983. De auteur is dank verschuldigd aan mw Versfeld (Grasso) voor het beschikbaar stellen van de gegevens. Onlangs is het bedrijfsarchief van Grasso overgebracht naar het Stadsarchief 's-Hertogenbosch.
2. Bouwdossier no. 1106, Gemeente 's-Hertogenbosch, afdeling bouw- en woningtoezicht.

De Jeugdcentrale Boschveld

Ruud Rottier

In de jaren dertig worden voor het eerst woningen aan de westzijde van de spoorlijn neergezet. Naast Grasso wordt het Veemarktkwartier bestaande uit zo'n 130 woningen opgetrokken. De verdere uitbreiding van de stad in westelijke richting vindt in de jaren vijftig en daarna plaats. In 1957 is de wijk Plan West, later West I geheten, met 1300 woningen voltooid. De naam West voor de nieuwbouw achter het station wordt eind 1971 saai en niet meer passend gevonden en er wordt voorgesteld de wijk voortaan Boschveld te noemen.¹

De kerk van Onze Lieve Vrouwe van Altijddurende Bijstand is het centrale

30 jaar parochieel jeugdwerk

punt waaromheen het katholieke gemeenschapsleven vorm krijgt. De sterkste organisatie hierbinnen is de 'Jeugdcentrale-West' die in 1954 is opgericht. Ruud Rottier, verbonden aan de Erasmus Universiteit Rotterdam en raadslid voor de PvdA in 's-Hertogenbosch, beschrijft in dit artikel de doelstellingen, de werkwijze en de plaats van deze jeugdcentrale in de geschiedenis van de jonge wijk Boschveld.²

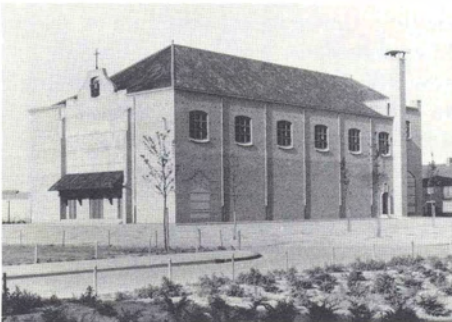
Parochiële eenheid

De parochie van Onze Lieve Vrouwe van Altijddurende Bijstand kreeg in 1956 haar

kerk en niet zo'n kleintje ook. Maar liefst 1200 zitplaatsen telde de kerk van architect Van Moorsel voor een parochie van 6000 mensen. De kerk vormde hét middelpunt van de jonge wijk en werkte stimulerend op de gemeenschapszin. Immers parochiegrens en wijkgrens vielen in Boschveld samen. Binnen dit dubbel bepaalde territorium woonde men, ging men naar de kerk en had men voorzieningen als scholen en winkels op loopafstand.³ De hieruit voortkomende relatieve isolatie droeg er toe bij dat maar moeizaam nieuwe ideeën binnendrongen. Zo was er bijvoorbeeld pas in september 1969 sprake van een gemengde jongens- en meisjesklas op de lagere school.

Die samenvallende parochie- en wijkgrens was een overigens opvallend afwijkend verschijnsel ten opzichte van wat zich in de oude buurten in 's-Hertogenbosch voerde in de jaren vijftig. Daar was sprake van een ontkoppeling van buurt en parochie. Het Hoogveldinstituut (een katholiek-pedagogische instelling) schreef in 1958 dat een scherpe sociale controle als een vernauwend keurslijf kan worden ervaren en tot bendevorming bij jongeren aanleiding kan geven. Om de conflicten tussen ouderen en jongeren in te perken dienden de hechte buurtverbanden opgebroken te worden en 'de

De kerk van O.L.V. van Altijddurende Bijstand uit 1956 van architect Van Moorsel: centrum van buurtleven in het nog jonge Boschveld (foto Stadsarchief 's-Hertogenbosch, Historisch-Topografische Atlas, Stamboeknr. 47.193).

traditionele gesloten parochiegemeenschap moest hieraan opgeofferd worden'.⁴ Een verschijnsel dat hier mede toe bijdroeg was de toenemende ontkerkelijking in de jaren vijftig in met name die oude buurten. Dat vertaalde zich daar in een groeiend aantal PvdA-stemmers. Overigens was iets hiervan ook zichtbaar in Boschveld. Het was weliswaar een echte katholieke wijk maar bij de Kamerverkiezingen van 1956 ging in het stembureau aan de Sportlaan een bovengemiddeld aantal stemmen naar de PvdA. Van de kiezers in dit bureau stemde 35,2% op de PvdA (totaal in 's-Hertogenbosch: 27,4%) en 57,6% op de KVP (totaal: 64,5%). Dit had alles te maken met het feit dat een deel van de bewoners van Boschveld uit de gesaneerde volksbuurt De Pijp kwam (dit was de buurt waar nu het Burgemeester Loeffplein ligt). De meerderheid van de bewoners werd echter gevormd door gekwalificeerde arbeiders, onder andere werkzaam bij De Gruyter, Michelin en Remington, die in meerderheid netjes KVP stemden.⁵ Boschveld was ook een wijk met veel kinderen. In 1960 was 54% van de parochiegemeenschap niet ouder dan 24 jaar. Zo telde in 1969 zowel de lagere meisjesschool als de lagere jongensschool elk 12 klassen. Het wekt dan ook geen verbazing dat al in juni 1954 een jeugdorganisatie van start was gegaan.

*'Toen in 1953 de eerste huizen hier stonden, dreigden het Don Boscowerk en andere initiatieven tot versplintering te leiden. Met de kapelaan besloten we toen te komen tot een centraal orgaan ten dienste van jeugd en jongeren.'*⁶

Hieruit groeide de jeugdcentrale-West welke zich in haar werk richtte op de jeugd in de parochie van 8 tot 24 jaar. Tot in de jaren tachtig heeft de Centrale het monopolie gehad op de organisatie van jeugdactiviteiten. Al die tijd stond ze onder het voorzitterschap van de heer J. van Maanen.

Een katholieke grondslag

Op 19 juli 1958, vier jaar na de start van de activiteiten, verscheen het jeugdblad De Klaroen.

'Moge zo de klaroen van de jeugd schallen door de parochie en moge haar geluid ook doordringen tot de ouderen, die belangstelling hebben voor onze jeugd.'

De Klaroen, een uitgave van de Jeugdcentrale, kwam zeker de eerste jaren praktisch elke week uit, werd huis aan huis verspreid en verschaft informatie over alle activiteiten die in de buurt voor de jeugd werden georganiseerd. Het was echter niet alleen de klaroen van de jeugd die via dit blad schalde. Van Maanen maakte als voorzitter dit blad geregeld tot zijn megafoon om zich te richten tot de kinderen en - heel opvallend - ook regelmatig direkt tot de oudere parochianen.

In het Stadsblad van 16 juli 1970 verklaarde de voorzitter met nadruk dat de rooms-katholieke basis nooit als drempel heeft gewerkt; 'noch aan de jeugd, noch aan de leiding vragen we tot welke kerk, welke groep ze behoren.' Los van het feit dat het overgrote deel van de wijkbewoners in de jaren vijftig en zestig katholiek was, blijkt uit de vele nummers van de Klaroen dat werkelijk alle activiteiten in parochieperspectief geplaatst werden en kerkelijke activiteiten een belangrijke plaats innamen in het leven van een lid van de Jeugdcentrale.

Zo was er de voetbalclub E.M.S. (Eendracht Maakt Sterk) met aanvankelijk vijf elftallen die in een interparochiële competitie speelde. Overigens is vanwege de leeftijds-grens van 16 jaar voor deze competitie eind 1958 de R.K. v.v. Bossche Boys opgericht. Oudere jongens konden zo blijven voetballen, zij het in KNVB-verband. Activiteiten voor jongens werden georganiseerd in het kader van Jong Nederland, een onderdeel van de Katholieke Jeugdbeweging Nederland. Maandelijks waren er gemeenschappelijke kerkdiensten: 'Zondag 7 september

(1958) om kwart over acht gezamenlijke H. Mis voor alle leden van de jeugdcentrale. In de zijkapel nemen plaats: Jong Nederland, Gidsen en kabouters, meisjestoneelclub en sportclub E.M.S.'

Veel wijkactiviteiten waren gekoppeld (en bleven dat tot in de jaren tachtig) aan kerkelijke feesten: Christus Koning, Palmпасen, Driekoningen, Meimaand-Mariamaand. Activiteiten in de kerstvakantie en in de grote vakantie werden georganiseerd door de Katholieke Bossche Jeugdactie. Het aardige is dat de meest succesvolle activiteit echter de Koninginnedagviering was. In 1961 deden maar liefst 600 jongens en meisjes mee (waarvoor een veemarkthal werd gehuurd), in 1969 nog altijd 400 kinderen. Daarna liep de deelname terug naar zo'n 100 kinderen eind jaren zeventig. In de Klaroen werden akties als de charitas-loterij gepropageerd en de Paasei-aktie voor het zwakke kind van het R.K. Huisvestings-Comité (gevraagd werd om de waarde van minstens één paasei in een zakje te doen ten behoeve van het zwakke - rooms-katholieke

De Klaroen

UITGAVE JEUGDCENTRALE-WEST

Corresp. adres: SPORTLAWN 24	2e jaarcang 4 februari 1960 nummer 3D.
---------------------------------	--

CHOB A 1960

Op zaterdag 6 en zondag 7 februari aanstaande zullen U de uit voorgaande jaren bekende CHOB-A-RUPEN te koop worden aangeboden.

Zoals U bekend bezitten deze roepen een geheim, waardoor U in het bezit kunt komen van waarboomen o.a. groot vierhonderd gulden - twee honderd vijftig gulden en honderd gulden.

De netto opbrengst van deze aktie komt ten goede aan het jeugdwerk in 's-Hertogenbosch.

Daar de opbrengst naar rato van het aantal verkochte roepen per parochie wordt verdeeld, zouden wij dit aantal zo hoog mogelijk willen opvoeren. U kunt ons daarbij helpen door de verkoopsters of verkopers niet telour te stellen en een kans te wagen.

Het batig saldo wordt dan toegevoerd bij het reeds voor de bouw van ons JEUGDHUIS gereserveerde kapitaal.

MOGEN WIJ OP U MEDEWERKING REKENEN ???
HET BESTUUR.

lieke - kind). Een bekende jaarlijkse actie was ook de zogenaamde Choba-actie.

Repen chocola werden huis aan huis verkocht voor een kwartje. Een enkele reep bevatte een plaatje waarop een prijs te krijgen was. Zo was in 1959 de hoofdprijs een elektrische wasmachine met centrifuge. De opbrengst van de actie kwam ten goede aan het katholieke jeugdwerk in 's-Hertogenbosch, dus ook aan de Jeugdcentrale. In 1959 werden in de wijk 3000 repen verkocht, de Jeugdcentrale hield hier 360 gulden aan over. Maandelijks werd er bij de kerkdeuren' gecollecteerd. De opbrengst was voor het jeugdwerk in de parochie.

De dood van paus Pius XII op 9 oktober 1958 leidde tot een afgelasting op het laatste moment van de spannende film 'Het geheim van kasteel Belmonte' die vertoond zou worden in de reeks filmvoorstellingen op de zondagmiddagen.

Heel persoonlijk was de geestelijk band tussen parochie en jeugdwerk in de figuur van de moderator. Een van de paters van de parochie maakte in de functie van geestelijk adviseur deel uit van het bestuur van de jeugdcentrale, met aanvankelijk vetorecht. Nog in 1968 wordt de vormende rol van de aalmoezenier in het jeugdwerk benadrukt. Behalve dat ouders er voor dienden te zorgen dat de kinderen op zondag de mis meevierden, moesten leiders en leidsters bewust de godsdienstige vorming een plaats geven in hun programma. Daarvoor was overleg met de aalmoezenier noodzakelijk en diende deze daadwerkelijk betrokken te worden bij het werk met en voor de jeugd.

*'Ons werd het geloof en de geloofsbeleving doorgegeven door onze ouders, door de scholen die wij bezochten en door de jeugdorganisatie, waarvan wij lid waren. Laten wij ervoor zorgen, dat wij aan onze kinderen, aan onze jeugd en jongeren het Geloof doorgeven en een geloofsbeleving, waarop zij zelf verder kunnen bouwen.'*⁷

Problemen

Het blijft een hachelijke zaak om op basis van laten we zeggen de 'vrijmoedige commentaren' van de voorzitter van de Jeugdcentrale uitspraken te doen betreffende de vraag of iedereen binnen deze club de door hem genoemde waarden ook daadwerkelijk beleeft en vorm gaf. Leefde bijvoorbeeld de opvatting die we in de Klaroen van 10 januari tegenkomen over de geschiktheid van vrouwen voor toneel ook bij de meisjes die lid werden van de meisjestoneelvereniging: 'Het acteren, het comédie-spelen dus, dat de vrouw en dus ook het meisje over het algemeen toch wel ligt'.

Diezelfde commentaren maken echter wel de problemen zichtbaar die het bestuur in de praktijk tegenkwam als het ging om de realisatie van die 'hechte jeugdgemeenschap'. De moeilijkheid was al dat de parochianen niet altijd even enthousiast reageerden op oproepen. Of het nu ging om financiële bijdragen of om een daadwerkelijke, persoonlijke inzet: er wordt wat afgeklagd en opgeroepen door het bestuur. De tegenvallende opbrengsten van de Paasei-actie en het gedrag van sommige volwassenen bij de actie 'n heitje voor een karweitje in het voorjaar van 1959 leidden tot de stelling in De Klaroen dat velen van de ouderen de indruk hebben gewekt dat zij zijn ontspoord. In een van de envelopjes van de Paasei-actie was namelijk een briefje gevonden met de tekst 'wij hebben zelf honger'. Ook de maandelijks collectes voor het werk van de Jeugdcentrale bij het uitgaan van de zondagsdiensten leidden veelal niet tot verwelijking van de leuze 'Eén stuiver per gezin en de f 60,- zitten er in!' Te lage opbrengsten van dertig en veertig gulden gaven in het najaar van 1958 reden tot kritiek: 'Het lijkt wel of het meesten van u helemaal niets doet hoe het jeugdwerk in onze parochie gaat. Aan leiding is bijna niet te komen en geld om de onkosten te bestrijden voor het jeugdwerk blijft vastgeroest zitten in de portemonnaie.'⁸

We zien hier gelijk een volgend probleem gesignaleerd: het gebrek aan leidinggeevenden. Werving blijft door al die jaren heen een moeizame zaak. Zo werden in het midden van de jaren zeventig ruim vijftig adressen bezocht door de voorzitter Van Maanen en de secretaris Van Riel om ouders te bewegen zich beschikbaar te stellen. Zegge en schrijve één persoon hield men over aan deze ronseltocht.⁹

Maar ook de jeugd zelf toonde niet altijd het gewenste gedrag. Dat een devies in september 1960 geformuleerd werd naar aanleiding van de instelling van een maandelijks jeugdmisviering 'eens in de maand ga ik, wat er ook gebeurt naar de jeugdmisviering' maakt al duidelijk dat het niet een vanzelfsprekende zaak was. Van de maandelijks misviering tot dan toe (op zondagmorgen) was niet veel terechtgekomen zo constateerde de moderator in augustus 1960. Vandaar dat nieuwe idee van een maandelijks jeugdmis op woensdagavond. Want zo iets moest binnen een katholieke jeugdbeweging wel haar plaats behouden. De wel naar de mis komende kinderen vertoonden weer niet allemaal het gedrag dat verwacht mocht worden in 'het huis van de Heer'.

*'Daar moet verandering in komen, dat vinden jullie zelf toch ook wel niet waar. Nu dan, komende zondag ga je naar de kerk en dan is er geen meer die gaat zitten kletsen, dan zitten jullie allemaal eens eerbiedig te bidden, een kerkboekje of rozenkrans heb je toch allemaal wel.'*¹⁰

De vraag rijst of gezien al deze kritische uitlatingen de Jeugdcentrale wel echt wortelde in de (gehele) wijk. De voorzitter veronderstelde wel een breed draagvlak, maar was dan ook regelmatig teleurgesteld. Toch kun je ook weer niet zomaar stellen dat de Jeugdcentrale niet breed gedragen werd. Nog in 1969 waren er volgens het jaarverslag 194 kinderen actief in de clubs die deel uitmaakten van de Jeugdcentrale. De kabouters en gidsen telden 35 leden, Jong Neder-

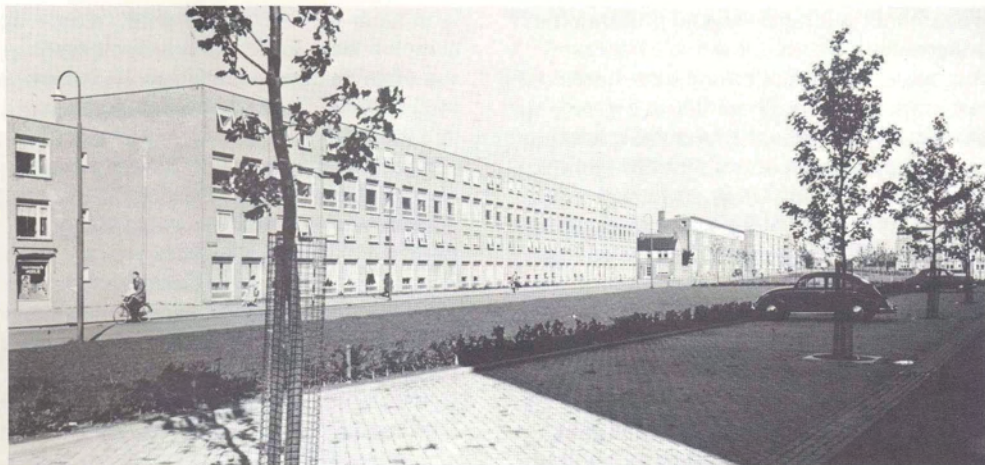
land 33, de handenarbeidclub 18, de jongensclub West 40, de wandelvereniging Edison 41 en de dameskorfbalclub 27. Tussen 1960 en 1964 werd door leerlingen van de UTS (de technische school) het jeugdhuis aan de Marconistraat gebouwd (tegenwoordig is dat het buurthuis Boschveld). Het geld dat hiervoor nodig was werd binnengehaald door in financiële acties een beroep te doen op wijkbewoners, bedrijfsleven en winkeliers. Onder andere werd jaarlijks een middenstandstentoonstelling met fancy-fair georganiseerd. Deze leverde in 1962 6.000 gulden voor het jeugdhuis op.

Door ondermeer de vernietiging van het archief van de Jeugdcentrale blijft de vraag naar het draagvlak onbeantwoord. We weten bijvoorbeeld niet eens voor elk jaar hoeveel kinderen lid waren en waarvan, welke leeftijd die kinderen hadden en uit welke sociale milieus in de wijk met name gerecrueteerd werd.

Geeft zo'n briefje met 'wij hebben zelf honger' aan dat er sociale en financiële problemen bestonden onder de wijkbewoners en zo ja, wat betekent dat voor de deelname aan en ondersteuning van het sociaal-culturele leven?

De Jeugdcentrale mist de aansluiting

De grote veranderingen die in de Nederlandse samenleving zichtbaar werden in de jaren zestig gingen ook aan Boschveld niet voorbij. De jeugd nam steeds sterker een eigen, kritische positie in ten opzichte van de samenleving. Ze ontwikkelde eigen culturen waarbij men zich onder andere in haardracht, kleding en muziek niet alleen afzette tegen de oudere generatie, maar zich ook van elkaar trachtte te onderscheiden. Ook 's-Hertogenbosch kende zijn 'vetkuiven' en 'artistiekelingen' die af en toe letterlijk de strijd met elkaar aangingen. De ontzuiling, de toenemende mobiliteit (het groeiend brommerbezit) en de ontwikkeling van de televisie droegen elk op hun eigen wijze bij aan de lossere banden tussen jongeren

Flats in Boschveld (Copernicuslaan) uit de jaren '50 (foto Stadsarchief 's-Hertogenbosch, Historisch-Topografische Atlas, Stamboeknr. 309).

en hun buurt en parochie van herkomst. Het protest in de vroege en midden jaren zestig laat zich eerder herkennen door een cultureel accent, dat van eind jaren zestig meer door de aanval op de politieke en economische machtsstructuren.¹¹ Een van de kenmerkende verschijnselen is daarbij het ontstaan van allerlei actiegroepen.

Ook bij de Jeugdcentrale leefde de gedachte dat met de tijd moest worden meegegaan. 'Maar dat wil zeggen', zo staat in het nieuwjaarsnummer van 1969, 'onze eerlijke en oprechte overtuiging inbrengen op de vele terreinen van het maatschappelijk en godsdienstig leven.' Want er bestonden wel zorgen, uitgesproken door de voorzitter van de Jeugdcentrale bij het 15-jarig bestaan in 1969 over al die maatschappelijke onrust (modeverschijnselen werden ze genoemd) waarbij er geen belangstelling bestond voor de 'gewone' jeugd.

'En steeds meer aandacht en belangstelling hebben gemeenschap, overheid en publiciteitsmedia voor kleine, extreme groepen, die met revolutionaire middelen in feite zo weinig bijdragen tot de evolutie, de ontwikkeling, die in onze maatschappij gaande is.'

Ook het *Brabants Dagblad* bezondigde zich daaraan door maar zes regels te besteden aan dat 15-jarig bestaan.

'Daar zijn we dan erg dankbaar voor, want wij begrijpen wel dat een herdenking, dat 15 jaar lang een groot aantal personen heeft gewerkt voor en met de jeugd van een wijk minder nieuws is en minder spectaculair dan een of ander bericht over welke bezetters dan ook.'

Maar ook de kerk in Nederland bracht volgens de voorzitter die aandacht niet meer op. Zij besteedde bijzonder veel aandacht aan kleine pressiegroepen, maar liet de ouders in de kou staan:

*'met name t.a.v. de godsdienstige opvoeding van onze kinderen en dat zij haar plaats in jeugdbeweging, school en sociale verenigingen nauwelijks of niet meer ziet.'*¹²

Het organiseren van een oudercontactavond in november 1969, waar gesproken kon worden over 'de vragen en problemen die onze tijd stelt', waarvoor overigens de belangstelling nul was, paste binnen zo'n weinig reële inschatting van wat er toen in

de samenleving aan de hand was. Wel zien we in 1967 voor het eerst de term tieners gebruikt worden. Voor hen zal met de carnaval een 'beat-group' (The 5J's) optreden. Maar in april 1966 is er nog een dansgroep (Terpsichore) opgericht voor jongeren van 18 tot 25 jaar die niet de hele avond wilden 'Beaten'. En begin 1968 worden tieners en twens opgeroepen wat van hun vrije tijd aan jeugdwerk te besteden om lichamelijk fit te blijven en zich geestelijk te verrijken. Misschien is de verandering begin 1971 van de Jong Nederlandgroep in een verkennersgroep als eerste signaal te beschouwen dat serieus ingespeeld ging worden op wensen van de jeugd zelf. Het verkennerssysteem bood meer mogelijkheden gestalte te geven aan de wens van de jongens zélf prestaties te verrichten, echt zelf te kamperen, te koken en te pionieren. De oudere jeugd was echter niet meer te binden. De jeugdruimte die door de Stedelijke Jeugdraad op de Kruiskamp (de nieuwe wijk op West) was gemaakt had meer geld te besteden én er was meer toegestaan.¹³

Tot een wezenlijk andere keuze wat betreft te organiseren activiteiten werd de Jeugdcentrale eigenlijk alleen gedwongen door de verhuizing van vele gezinnen naar De Kruis-

Jeugd in Boschveld in de jaren '50 op het pleintje tussen de Ampèrestraat en Voltastraat (foto M.F.J. Coppens, collectie Stadsarchief 's-Hertogenbosch, Historisch-Topografische Atlas, Stamboeknr. 1123).

kamp. Het aantal jongeren en het aantal leidinggevendenden liep terug. In 1976 moesten zo bijvoorbeeld de gidsen en de handenbindertjes (de handenarbeidclub) tijdelijk stoppen vanwege een gebrek aan kinderen en aan leiding. In het jaarverslag over 1977 werd een zelfde beeld geschetst. Ook de kabouters moesten toen stoppen.

Behalve de leegloop en vergrijzing van Boschveld kwamen vanaf het begin van de jaren zeventig de eerste groepen Turken en Marokkanen in deze wijk te wonen die geen tot weinig affiniteit met het jeugdwerk hadden.

De Jeugdcentrale koos ervoor vrijblijvender activiteiten voor jongeren te gaan organiseren. Hierin kreeg ze concurrentie van de Stichting Avondland die zich niet alleen op jongeren richtte. Avondland ging naaicursussen, kaart- en bingoavonden, kindervakantieactiviteiten, een jongerendisco, enz., organiseren. Overigens wel allemaal in het gebouw van de Jeugdcentrale. Avondland kreeg professionele ondersteuning. De tijd dat de Jeugdcentrale van alles de spil vormde, was voorbij!

Leefbaarheid als laatste strohalm

Een werkelijk fundamenteel andere keuze door de leiding van de Jeugdcentrale was die van het verleggen van de aandacht naar activiteiten voor ouderen en jongeren op het terrein van de leefbaarheid van Boschveld. In de Klaroen van 15 juni 1976 werd opgeroepen om ideeën te leveren op de terreinen van verkeer en jeugd, speelgelegenheden, groenvoorzieningen en onderhoud woningen. Het bestuur zelf dacht aan de verzorging van groenvoorziening tussen de huizen in samenwerking tussen jeugd en bejaarden. Aan de totstandkoming van de nota Leefbaarheid Boschveld (december 1982) werd nog meegewerkt. Maar op dit nieuwe terrein van activiteiten kon de Jeugdcentrale - als ze het al gewild zou hebben - geen centraliserende rol spelen. Het fenomeen van de buurt- en bewoners-

comité's werd eind jaren zeventig namelijk ook zichtbaar in Boschveld. Woningverbetering, woonomgevingaanpak en grootschalige ontwikkelingen in en om de wijk leidden tot zelforganisatie van bewoners. Als in december 1983 Boschveld tot stadsvernieuwingsgebied wordt aangewezen, komt er een coördinerende en leidinggevende projectgroep tot stand waarin vertegenwoordigers zitten van de verschillende bewonerscomité's, werkgroepen, bewonersondersteuners, gemeente, enz. De buurtkrant Boschveld gaat verschijnen waarin de informatie van alle actieve groepen in Boschveld gebundeld wordt. De uitgave van De Klaroen als wijkorgaan wordt overbodig. Het jeugdgebouw wordt op 1 september 1985 verkocht aan de gemeente en vervolgens verbouwd tot buurthuis. De Jeugdcentrale beperkt haar verdere taak tot het beheren van het fonds dat gevormd is uit de opbrengst van de verkoop van het jeugdgebouw en dat bestemd is voor activiteiten en instellingen werkzaam in de wijk. Het is dan ook niet vreemd dat in het Buurt-

plan Boschveld van december 1986 (een adviesnota van de projectgroep stadsvernieuwing aan de gemeenteraad) wordt geconstateerd dat wat betreft het sociaal-cultureel leven in de wijk het tijdperk van de Jeugdcentrale als actieve organisatie voorbij is.

Er zit iets tragisch in. Een kleine dertig jaar is het de Jeugdcentrale gelukt de organisatie van het jeugdwerk in Boschveld in eigen hand te houden, ook in de tijd dat de lokale overheid een sterke drang had om de organisatie van het jongerenwerk naar zich toe te trekken. Dat dit gelukt is komt onder andere voort uit het samenvallen van wijk en parochie en de aanwezigheid van een zelfgefinancierd jeugdhuis.

Op het moment echter dat de Jeugdcentrale om allerlei redenen gaat kiezen voor activiteiten op het terrein van de leefbaarheid van de wijk krijgt ze door de sterk sturende rol van de lokale overheid op dat terrein daarvoor geen ruimte en wordt ontbinding onvermijdelijk.

1. De Klaroen. Uitgave van de Jeugdcentrale-West, 10 december 1971.
2. Hierbij is gebruik gemaakt van de uitgave De Klaroen van de Jeugdcentrale. Dit blaadje verscheen wat onregelmatig vanaf 1954 tot in de jaren tachtig. Helaas is het archief van de Jeugdcentrale vernietigd. Aanvullende informatie is verkregen uit een gesprek op 21 april 1993 met de heer Jan van Riel die lange tijd bestuurslid was van de Jeugdcentrale.
3. Voor een nadere beschrijving van de uitwerking in stedenbouwkundige zin van de wijk/parochiegedachte, zie het artikel van Paul Kurstjens in Plan (1988) 19-30: 'Wijkgedachte en parochiedenken. Gemeenschapszin in de stedenbouw en volkshuisvesting, een historische beschouwing met Tilburg en Eindhoven als voorbeeld.' Zie ook Wim van Bergen, e.a., red., Bossche Stadsuitbreidingen 1880-1980 ('s-Hertogenbosch, 1981) 39, waarin de 'wijkgedachte' met als doel het bevorderen van het gemeenschapsgevoel en herstel van het sociaal-cultureel gemeenschapsleven, als stedenbouwkundig concept beschreven wordt.
4. Tjitske Akkerman en Siep Stuurman, red., De Zondige Riviera van het Katholicisme. Een lokale studie over feminisme en ontzuiling 1950-1975 (Amsterdam 1985), 77, 78. Bij het schrijven van dit artikel vroeg ik mij af of Paul Pennings in zijn artikel 'Jongeren en ontzuiling 1950-1970' in genoemd boek, door de beperking van zijn analyse tot alleen de oude Bossche buurten wellicht te snel tot ondersteuning van de stelling 'de kiemen van bewegingen van de jaren zestig blijken te liggen in de "gezapige" jaren vijftig' is gekomen. Uitwerking van deze vraag valt echter buiten het kader van dit artikel.
5. Zie Paul Kagie, Het bisschoppelijk mandement van 1954 en de electorale ontwikkelingen bij de Tweede Kamerverkiezingen van 1952 en 1956 in Den Bosch (ongepubliceerde doctoraalscriptie, 1991) 40.
6. Van Maanen in Het Stadsblad van 16 juli 1970.
7. Van Maanen in de Klaroen van 15 februari 1968.
8. De Klaroen, 25 oktober 1958.
9. Mondelinge informatie van de heer J. van Riel.
10. De Klaroen, 12 maart 1960.
11. F.P. Gout, 'Het socio-culturele leven in Nederland 1945-1980', in: Algemene Geschiedenis der Nederlanden, deel 15, (Bussum 1982) 357.
12. Rede van Van Maanen opgenomen in De Klaroen van 29 juli 1969.
13. Mondelinge informatie van Jan van Riel.